

JOHN RAWLS'IN HAKKANİYET OLARAK ADALET İLKELERİNDE ÖZGÜRLÜK VE EŞİTLİK SORUNU ÜZERİNE¹

Mehmet KANATLI*

Öz

Yirminci yüzyılın son çeyreğinde modern dönem toplum sözleşmecisi geleneği yeniden canlandıran John Rawls, hak kavramını iyi kavramına öncelikli kıldığı ahlak teorisinde adil ve iyi düzenlenmiş bir toplumun nasıl yaratılacağı yönünde teorik bir açılım yapmıştır. Bireyi kendine has bir şekilde ahlaki, eşit ve rasyonel özne olarak kodlayan Rawls, bu bireyden yola çıkarak teorik öncüllerini oluşturmuş ve geliştirdiği teori aracılığıyla özgürlük ve eşitlik nosyonlarını uzlaştırma çabasına girmiştir. Rawls'ın bu çabasına yönelik literatürde yer alan tartışmalar; ya Rawlsın adalet ilkelerinin birbirini çürüttüğü ya da bu ilkelerin birbirine diyalektik olarak zorunlu bir bağlılık arz ettiği yönündeki argümanlardan oluşmaktadır. Bu makalede ise; sorunun Hakkaniyet Olarak Adalet İlkeleri'nin birbiriyle çelişip çelişmediği veya birbirini zorunlu olarak tamamlayıp tamamlamadığı olmadığı özellikle tartışılarak, bu ilkeleri uygulayacak olan Rawlsçı Mülk Sahipliği Demokrasisi Modelinde bile özgürlük ve eşitliğin Rawls'ın beklentisi doğrultusunda toplumsal boyutta yaşanamayacağı yönünde argümanlar öne sürülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Hakkaniyet Olarak Adalet İlkeleri, Özgürlük, Eşitlik, Fark İlkesi, Mülk Sahipliği Demokrasisi

¹ Bu çalışma ODTÜ Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı'nda hazırlanan ve 2020 yılı Ocak ayında savunulan "Toplum Sözleşmecisi Teorilerde Özel Mülkiyet, Özgürlük ve Düzen Arasındaki Gerilim" başlıklı doktora tezinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

*Dr. Öğretim Görevlisi, Hitit Üniversitesi, mehmet.kanatli@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-2215-4038

On the Question of Freedom and Equality in Rawlsian Principles of Justice as Fairness

Abstract

In the last quarter of the twentieth century, John Rawls reviving the modern-term social contracting tradition made a morally based theoretical approach in which the concept of right prioritizes to the concept of good on how to create a well-ordered society. By coding the individual as a moral, equal and rational subject in his own way, Rawls has established his theoretical premises based on this individual and attempted to reconcile the notions of freedom and equality through his theory. The discussions in the literature for this effort of Rawls consist of arguments that either Rawls' principles of justice refute each other or dialectically complementary. In this article, it is specifically stated that the problem is not whether the principles of Justice as Fairness contradict each other or dialectically complementary. Rather, the article argues that even in the Rawls' Property Ownership Democracy Model, which will apply these principles, the notions of freedom and equality cannot be exercised in a social scale in line with Rawls' expectations.

Keywords: Principles of Justice as Fairness, Freedom, Equality, Difference Principle, Property-Owning Democracy

1. Giriş

Thomas Hobbes'un geliştirdiği siyasal ve toplumsal kuram genellikle modern dönem toplum sözleşmesi teorilerinin başlangıcı olarak kabul edilir. Hobbes'tan sonra John Locke ve Jean-Jacques Rousseau da geliştirmiş olduğu toplumsal ve siyasal kuram ile Hobbes'un başlattığı bu yöntemsel geleneği sırasıyla 17. ve 18. yüzyıl modern dönem siyaset felsefesinde devam ettirmişlerdir. 'Siyaset felsefesinin öldüğünün iddia edildiği bir dönemde'² ise John Rawls, yaklaşık iki

² Özellikle 1960'lı yıllarda Davranışçı Ekol'ün sosyal bilimlerde herhangi bir çalışmanın bilimsel olabilmesini mümkün kılan tek parametrenin çalışmada ileri sürülen hipotezlerin deneysel olarak test edilip edilemediği yönündeki tutumu, bu dönemde siyaset felsefesi çalışmalarını da etkilemiştir. Bu bağlamda, Davranışçı Ekol, siyaset felsefesinin varsa bilimsel bir rolü, bu rolün sadece kavramlar üzerindeki kargaşalığı berraklaştırma uğraşı olacağını iddia etmiştir. Böyle bir ortamda ahlak ve adalet gibi siyaset felsefesinin temel kavramları son derece

yüzyıl sonra geliştirmiş olduğu toplum sözleşmecisi yöntem ile hem toplum sözleşmecisi teoriyi yeniden canlandırmış hem de siyasetin yeniden ahlaki bir zeminde tartışılmasını sağlayarak siyaset felsefesinin üzerindeki kara bulutları dağıtmıştır. Her ne kadar Rawls geliştirmiş olduğu sözleşmecisi yaklaşımla modern dönem toplum sözleşmecilerden yöntemsel olarak teorisinde bazı farklılıklara sahip olsa da Rawls'ın kendisi geliştirmiş olduğu toplum sözleşmecisi teorisinin, Hobbes, Rousseau ve Locke tarafından geliştirilen toplum sözleşmecisi teori geleneğini devam ettirdiğini özellikle ifade etmektedir (Rawls, 1971, viii). Tıpkı diğer toplum sözleşmecisi teorilerde olduğu gibi Rawls da geliştirmiş olduğu toplum sözleşmecisi teori aracılığıyla devlet, toplum ve birey arasındaki ilişkilerin nasıl olması gerektiğini, özgürlük ve eşitlik gibi nosyonların birey, toplum ve devlet bütünlüğü içerisinde nasıl formüle edilmesi gerektiği yönünde teorik bir açılım yapmıştır. Ellen Meiksins Wood'un da belirttiği üzere, her siyaset filozofu yaşamış olduğu tarihsel ve toplumsal koşullardan etkilenerek teorisini inşa eder (Wood, 2009, iv). Kannımca Rawls'ı da bu kategoriye dâhil etmek gerekir ki; Samuel Freeman bu bağlamda, "Rawls'ın adalet teorisini inşa ederken birçok etkenden bahsetmekle beraber filozofun en çok İkinci Dünya Savaşı'nın yol açtığı acımasızlıktan ve adaletsizliklerden etkilendiğini ifade eder" (Freeman, 2007, 3). Yine benzer şekilde, kapitalizmin- en azından Rawls'a göre anarko kapitalizmin- yol açtığı bireysel gelir dağılımındaki keskin ekonomik eşitsizlikler ve neo-liberal bir dünya algısının ortaya çıkmış olmasıyla batılı kapitalist ülkelerde uygulanan ekonomik politikalar da Rawls'ın adalet teorisini inşa etmesinde ve teorik argümanlarını sonraki yıllarda da sürdürmesinde önemli olmuş etkenlerdendir (Nagel, 2005, 128).

ütöpik ve sözde bilim olarak kabul edilmiştir. Stoker ve Marsh siyaset felsefesinin bu dar kalıplara hapsedilmesi durumunu şu şekilde açıklar: "Sosyal bilimlerde Pozitivistler ve Davranışçı Ekol için metafizik, teoloji, estetik ve hatta etik konuları araştırma nesnesi olamayacak kadar anlamsız uğraşlardır" (Stoker ve Marsh, 2002, 46).

Tüm bu etkenler altında Rawls, hak kavramının iyi kavramına öncelikli kılınması yönünde ahlak temelli bir teoriyle yirminci yüzyılın son çeyreğine girerken adil bir toplumsal formasyonun teorik temellerini inşa etmeye çalışmıştır.

Rawls'ın toplum sözleşmecisi teorisini siyaset felsefesi tarihinde önemli kılan en önemli özellik, Rawls'ın iyi düzenlenmiş bir toplumsal formasyonda özgürlük ve eşitliğin birbiriyle nasıl uzlaştırılabileceğini ahlaki bir zeminde tartışmış olmasıdır. Yine benzer şekilde, Rawls'ı Siyaset Felsefesi Disiplini'nde adalet üzerine çalışan diğer filozoflardan ayrıcalıklı konuma getiren özelliklerden biri de; adaleti toplumdaki tüm değerlerin dağıtımıyla ilgili bir olgu olarak ele almasıdır (Kocaoğlu, 2014, 20). Bu bağlamda Rawls, teorisinde adaletle ilişkilendirilen değerleri basit olarak sadece gelir ve refah ile sınırlamaz aynı zamanda bu değerlerin özgürlükler, siyasal ve ekonomik güç başta olmak üzere birçok unsuru da içerdiğini özellikle belirtir (Rawls, 1971, 62). Eşitlik ve özgürlüğü bu değerlerden en önemlileri olarak değerlendiren Rawls (1971), özgürlük ve eşitliği adil bir zeminde uzlaştırmanın yolunu iki adımda gerçekleştirmek ister. Bu adımları aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür:

i-) Adalet teorisi prensipleri doğrultusunda modern dönem toplum sözleşmecisi geleneği yeniden canlandırmak ve;

ii-) Eşitlik ve özgürlüğü uzlaştıracak ideal bir toplumsal birlikteliği kurmak için rasyonel ve ahlaki öznelerden yola çıkmak.

Bu adımları gerçekleştirerek hak kavramını iyi kavramına öncelikli kılmaya çalışan Rawls, teorisinde 'Deontolojik Etik'³ anlayışı

³ Sonuççul Ahlak Öğretisinden farklı olarak Deontolojik Ahlak Öğretisi, insanların kendinden bir amaç olduğunu kabul eder ve bir insanın aleyhine sonuçlanacak bir şekilde yapılan bir davranışın ahlaki olamayacağını iddia eder. Bu konudaki detaylı bilgi için bkz.(Rasmussen, 2005).

içerisinde değerlendirilebilecek 'Kantçı Ödev Ahlakı'⁴ anlayışından yola çıkarak eşitlik ve özgürlüğü iki temel değer olarak uzlaştırmaya çalışır. Bu doğrultuda Rawls, bireyi hem ahlaki hem de rasyonel özne olarak ele almış ve bütün teorisini liberal birey kategorisini yeniden formüle etmek üzere inşa etmiştir. Bir başka deyişle Rawls, araştırma nesnesi olarak bireyden hareket ederek toplum sözleşmeci bir yöntem ile yirminci yüzyılın son çeyreğinde devlet, birey ve toplum ilişkisinin adil bir zeminde inşa edilmesi yönünde teorik argümanlar geliştirmiştir. Bu bağlamda; Başlangıç Pozisyonu (Original Position), Bilgisizlik Peçesi (Veil of Ignorance) ve Düşünümsel Denge (Reflective Equilibrium) Hakkaniyet Olarak Adalet İlkelerini inşa etmede ve Rawls'ın deyimiyle 'İyi Düzenlenmiş Bir Toplumsal Formasyon'⁵un yaratılmasında Rawls'ın başvurduğu temel metodolojik araçlardır. Bu metodolojik araçlar üzerinden Hakkaniyet Olarak Adalet Teorisini inşa eden Rawls, aynı zamanda eşitlik ve özgürlük arasındaki ilişkinin de ontolojik temellerini birbirini izleyen bu yöntemsel adımlar aracılığıyla formüle etmiştir. Özgürlük ve eşitliği diyalektik bir yaklaşımla ele alan Rawls, bireysel eşitlik ve bireysel özgürlük kavramlarını birbirini tamamlayan iki kavram olarak ele almaktadır. Bir başka deyişle; Rawls, Adalet Teorisinde birey özgürlük ve eşitliğini ahlaki bir kategoride ele alıp, özgürlüğün ancak eşitlikle mümkün olabileceğini iddia etmektedir (Rawls, 1971, 63). Fakat Rawls'ın bu formülasyonuna çok sayıda itiraz yükseltilmiştir. Bu itirazların başında; Robert Nozick'in (1974)

⁴ Kantçı Ödev Ahlakı'nın Rawls'taki yansımaları; bir davranışın yapılmadan önceki niyetinin veya amacının kendi dışındaki her insanı kendinde amaç olarak değerlendirip kişinin yapacağı davranışı dışarıdan herhangi bir dayatma olmadan kendi akli ve ahlaki özerkliği üzerinden tasarlayarak yapması şeklinde özetlemek mümkündür. Rawls, özellikle Hakkaniyet Olarak Adalet İlkeleri'nin seçiminde, bir sonraki sayfada detaylı olarak göreceğimiz gibi, Başlangıç Durumunda Bilgisizlik Peçesi altında öznelerin bu yönde düşünerek kararlar alacağını iddia etmektedir.

⁵ Rawls teorisinin temel amacının ideal bir toplum yaratmak olmadığını özellikle belirtir. Bu doğrultuda Rawls, geliştirmiş olduğu teori doğrultusunda işleyecek bir topluma 'ideal toplum' yerine 'iyi düzenlenmiş bir toplum' adını verir. Detaylı bilgi için bkz.(Rawls, 1971, 453).

'Rawls'ın teorisinde devlete verilen rolün özgürlüklerin yaşanmasında bizatihi bir engel teşkil ettiği', Ellen Buchanan'ın (1982) 'Rawls'ın halen liberal biçimsel özgürlük ve eşitliklerden kurtulamadığı', Gerald Cohen'in (2008)'Rawlsçı adalet ilkelerinden birincisinin ikincisiyle çeliştiği' ve son olarak Michael Walzer'in (1983) Rawls'taki özgürlük ve eşitlik tamamen toplumdan yalıtılmış bireyi kapsadığı için somut dünyada herhangi bir anlam ifade edemediği yönünde öne sürdükleri argümanlar yer almaktadır. Tüm bu argümanların ortak noktası ise; Rawls'çu Adalet İlkelerinin birbiriyle çelişen ya da başka bir ifadeyle birbirini çürüten ilkeler olduğu iddiası üzerine geliştirilmiş argümanlar olmasıdır. Bu bağlamda, bu makale iki amacı yerine getirmek için kaleme alınmıştır. Bunlardan birincisi; Rawls'ın özgürlük ve eşitlik nosyonlarını nasıl ele aldığını açıklayarak literatürde bu yönde seyreden tartışmalara teorik bir açılım sağlamaktır. Diğer amaç ise; Rawls'ın Fark İlkesi üzerinden formüle ettiği eşitlik ve özgürlük birlikteliğinin, Rawls'ın iyi düzenlenmiş toplum formasyonunda siyasal bir sistem olarak tasarladığı ve Türkçeye 'Mülk Sahipliği Demokrasisi' (Property-Owning Democracy) olarak çevrilebilecek siyasal sistem modelinde mümkün olup olamayacağını tartışmaktır. Bu doğrultuda, makale iki temel bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Rawls'ın Adalet İlkeleri'ne nasıl ulaştığı açıklanarak Rawlsçı adalet teorisinin temel çerçevesi çizilmiş ve hemen akabinde özgürlük ve eşitlik formülasyonunu ortaya çıkaran Adalet İlkeleri arasındaki ilişkinin çelişkiler taşımadığı, aksine teorik inşa sürecinde Rawls'ın bireyi ele alış biçiminin, eşitlik ve özgürlüğü zorunlu olarak birbirini destekleyen bütüncül bir kategoriye yerleştirdiği yönünde argümanlar öne sürülmüştür. Çalışmanın ikinci bölümünde ise; birbiriyle uyumlu olan ve son kertede bir bütünün parçaları gibi birbirini tamamlayan Rawlsçı Adalet İlkelerinin, Rawls'ın öne sürdüğü iyi düzenlenmiş bir toplumsal formasyonu kuracak ve sürdürecektir ya da başka bir ifadeyle adalet ilkelerinin uygulanmasını sağlayacak 'Mülk Sahipliği Demokrasisi' modelinde bile Rawls'ın beklentilerini karşılamada yetersiz kalacağı tartışılmaya açılmıştır.

2. Teorik İnşa Sürecinde Rawlsçı Birey Anlayışı ve Yöntemsel Olarak Adalet İlkelerini Belirlemede Bireyin Önemi

Hem Komüniteryen hem de Marksist teorisyenler arasında Rawlsçı birey anlayışının problemli bir içeriğe sahip olduğu iddia edilir. Komüniteryen teorisyenler, özellikle de Michael Sandel ve Michael Walzer, Rawls'ın ele aldığı bireyin dinden, kültürden, çevresinden, kısaca toplumdan yalıtılmış atomistik bireye tekabül ettiğini, dolayısıyla Rawls'taki bu engellenmemiş birey (Unencumbered Self) tasvirinin toplumsal formasyonun inşası sırasında teorik bir öncül olarak ele alınmasının, Rawls'ın teorisinin bütünüyle kurgusal ve gerçekte hiçbir şekilde bağlantısı olmayan bir eşitlik ve özgürlük durumuna yol açtığı yönünde itirazda bulunmaktadır (Sandel, 2008, 51; Walzer, 1983: 37). Diğer taraftan Marksist teorisyenler ise ki bunların başında Cohen gelmektedir; liberalizmin klasik atomistik birey anlayışının izlerinin Rawls'ta da gözlemlendiğini ve dolayısıyla Rawls'ın bireyin davranışları üzerinde etkide bulunan toplumsal ve maddi koşulları önemsemediğini iddia etmektedirler (Cohen, 2008, 225). Makalenin bu bölümünde öncelikle Rawls'ın birey anlayışı yönündeki bu eleştirilere cevap olabilecek nitelikte Rawls'ın bireyi nasıl ele aldığı üzerinde durulacak; akabinde ise Rawlsçı birey anlayışının Adalet İlkelerinin seçimindeki önemine değinilerek Rawlsçı birey tasavvurunun, özgürlük ve eşitliği neden zorunlu olarak birbirine içkin kıldığı açıklanacaktır.

Adalet teorisini geliştirdiği dönemde ahlak felsefesi tartışmalarında halen etkin olan 'Faydacılık Akımını' eleştiren Rawls, bu akımın insan davranışlarının ahlaki olarak gerekçelendirilmesinde başvurulan sonuçlu ahlak anlayışını eleştirir. Rawls'a göre Faydacılık Akımının, 'en iyi davranışın en çok sayıda insana mutluluk/fayda sağladığında ahlaki olarak kabul edileceği' yönündeki tezi, bireyin tek başına ahlaki bir kategori olarak değerlendirilmesini engellemektedir

(Rawls, 1971, 24). Faydacılık Akımı'nda birey, toplumsal refah uğruna kolayca feda edilecek bir özellikte değerlendirildiği için, Faydacılık Akımı, Rawls'a göre, bireyleri amaca ulaşmak için birer araç olarak değerlendirmektedir. Faydacılığa yönelik bu eleştiriyi yaptıktan sonra, ahlak teorisinde telolojik/sonuççul yaklaşımların bireyi araçsallaştırıcı bir özelliğe sahip olduğunu iddia eden Rawls, Kant'çı Ödev Ahlakı'ndan yola çıkarak insanların birer araç değil kendinde amaç oldukları üzerinden bireyi ahlaki bir kategoride ele alır. Bu türden bir ele alış biçimi aynı zamanda Rawls'ı 'hak' kavramının 'iyi' kavramı karşısında olan önceliğine götürür. Böylelikle Rawls'ın ahlak teorisinde bireyi bu şekilde konumlandırmış olması, teorisinde Teleolojik Ahlak anlayışına yer vermeyeceği yönünde ilk adımını oluşturmaktadır. Adil bir toplumsal formasyonda faydacılık akımlarından yola çıkılarak elde edilecek olan temel değerlerin özünü bu şekilde eleştiren Rawls, teorisinin her aşamasında Deontolojik Ahlak anlayışında merkezi konumda olan hak kavramını faydacılık akımlarının savunduğu 'iyi' kavramına öncül kılmıştır.

Bireye bu yönde ahlaki bir özne sıfatı veren Rawls, aynı zamanda bireyin ahlaki özelliğine içkin olacak şekilde bireyleri birer rasyonel özne olarak da tanımlar. Bu bağlamda, Hobbes'un insanları rasyonel hesaplar yaparak kendi çıkarı peşinde koşan özneler olarak ele almasını onaylayan Rawls, Hobbes'un bireye dair 'homo hominu lipus'⁶ yaklaşımını ise reddeder (Rawls, 1971, 24). Böylece; bireyi, Lockeçu ve Kantçı anlamda ele alan Rawls, bireyin sadece kendi rasyonel çıkarları peşinde koşmadığını aynı zamanda ahlaki bir yönünün de olduğunu altını çizmek ister. Nasıl ki Locke, 'Ağaç

⁶ İnsan insanın kurdudur' anlamına gelen bu kelime, ilk defa üçüncü yüzyılda yaşamış olan Romalı şair ve oyun yazarı Titus Macchius Plautus tarafından kullanıldığına dair yaygın bir kanı mevcuttur. İlginç olanı ise, bu kelimenin Leviathan'da hiç geçmemiş olmasına rağmen, çoğu yazar tarafından Hobbes'un insan doğası tasvirini anlatmak için kullanılıyor olmasıdır ki, bu yazıda da bu gelenek devam ettirilmiştir.

Metaforu⁷ üzerinden mülk edinmenin ahlaki kıstasını bireyin bir özelliği olarak ele almışsa, Rawls da benzer şekilde bireyi başkalarını düşünebilen, ötekine sempati duyabilen, tıpkı kendisi gibi ötekinin de ahlaki bir özelliğe sahip olduğunun farkında olan bir özne olarak tasvir eder (Rawls, 1971, 18). Dolayısıyla, Rawlsçı Birey Anlayışı'nın ikinci temel özelliği olarak birey; kendi çıkarlarının peşinde koşan bir rasyonaliteyle hareket etmekte, fakat aynı zamanda da 'Hobbes'taki bencil birey anlayışı'⁸ndan farklı olarak ötekine de duygudaşlık sergileyebilecek ve ötekinin de kendisi gibi ahlaki bir özne olduğunun farkına varabilecek bir özelliğe sahip öznedir. Bu iki özellik, Rawls'ın teorisinde bireye ve farklı yaşam görüşlerine vurgu yaparken çoğu kere 'Rasyonel' (Rational) kavramı yerine Makul (Reasonable) kavramını kullanmasına yol açmıştır⁹. O halde; kendinde amaç olan ahlaki bireyin ikinci özelliğini de bu şekilde belirleyen Rawls, bireyi makul ve ahlaki özneler olarak teorisinin merkezine yerleştirmiştir.

Yukarıda özetlenmeye çalışılan Rawlsçı Birey Anlayışı'nın bu en temel iki özelliği aynı zamanda Rawls'ın teorik inşa sürecinin asli mimarlarıdır. Adalet İlkeleri'nin seçimine karar verme aşamasında her bir adımı atacak olan bu özneler, başlangıç adımı olarak Rawls'ın hipotetik bir tasarım olarak kurguladığı Başlangıç Pozisyonu'nda birçok adalet ilkesi arasından neden ve nasıl Rawls'ın adalet ilkelerini seçeceği yönde Rawls tarafından konumlandırılır. Bir başka deyişle, Başlangıç Pozisyonu'nda eşit ve özgür bireyler, toplum tarafından da kabul görüleceği adil bir toplumsal işbirliğine dayalı 'toplumun temel

⁷ Locke'un Ağaç Metaforu üzerinden etik olanı temellendirmesi yönündeki detaylı argümanlar için bkz. (Locke, 2003, 111-112).

⁸ Thomas Hobbes, doğa durumunda yaşayan insanın bencil ve birbirinin kurdu oldukları yönündeki özellikleri insanın doğasına ait özellikler olarak değerlendirir. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Hobbes, 1997, 76).

⁹ Rawls'ın bu yöndeki açıklamalarının detaylı açıklaması için bkz. (Rawls, 1971, 89).

yapısının¹⁰nasıl sağlanacağı yönünde Rawlsçı adalet ilkelerinin seçimi ile ilgili bir duruma yerleştirilir. Başlangıç Pozisyonu'nda öznelerin tarafsız olabilmelerini sağlamak için Rawls, bu kez Bilgisizlik Peçesi tasarımına yöntemsel bir aygıt olarak başvurur. Bu yöntem ile Rawls, başlangıç durumundaki öznelerin toplumdaki pozisyonlarının/statülerinin ne olduğunu bilemeyecekleri bir ortam yaratmayı amaçlamaktadır. Yani özneler Bilgisizlik Peçesi altında toplumdaki statülerinin, gelir durumlarının, etnik kimliklerinin ve benzeri birçok olası özelliklerinin farkında olmayacaklardır (Rawls, 1971, 516-517). Benzer şekilde, Rawls Bilgisizlik Peçesi ile öznelerin eşit, özgür ve Kantçı Ödev Ahlakı'na göre karar verebilecekleri bir özne de yaratmak ister. Bu bağlamda Rawls, Başlangıç Durumundaki öznelerin Bilgisizlik Peçesi ardında neleri bilip neleri bilmediklerini detaylı olarak sıralar. Bilgisizlik Peçesi ardında özneler böylece toplumda hangi ırka, etnisiteye, cinsiyete, gelir seviyesine, doğal yeteneklere, ülke vatandaşlığına sahip olduklarını, hangi politik sistemde yaşadıklarını, toplumdaki sınıfsal konumunu, hangi yaşta olduklarını ve 'dezavantajlı' konumda olup olmadıklarını bilmemektedirler (Rawls, 1971, 516-517). Buna mukabil, Bilgisizlik Peçesi ardında özneler, toplumda olası bir kaynak kıtlığının var olduğunu ve dolayısıyla herkesin istediği her şeye sahip olamayacağı gerçeğini, insanın sosyal bir yaşama sahip olduğunu, ortak akla sahip olup ve ahlaki davranabilecek, ötekiyle duygudaşlık kurabilecek bir bilinçte olduklarının bilgisine ise sahiptirler (Rawls, 1971, 517).

Rawls, Başlangıç Durumu ve Bilgisizlik Peçesi yöntemi ile öznelerden yeni bir toplumsal formasyon yaratırken tarafsız davranmalarını bekler. Burada dikkat edilmesi gereken nokta; Rawlsçı birey

¹⁰ Toplumun temel yapısı kavramıyla Rawls, toplumdaki temel sosyal, politik, hukuki ve ekonomik kurumların bütününe anlamaktadır. Rawls'a göre, Toplumun temel kurumları adalet ilkeleri doğrultusunda hareket etmeli ki, toplumsal işbirliğinin faydaları adil bir şekilde herkese dağıtılmış olabilsin. Bu bağlamda, Buchanan, Rawls'taki toplumsal işbirliğinin faydalarını toplumsal zenginlik, yiyecek ve barınma, haklar ve özgürlükler olarak sıralamanın mümkün olabileceğini ifade eder (Buchanan, 1982, 105).

tasarımının Muhafazakâr ve Komüniteryen teorisyenlerce iddia edildiği gibi tamamen toplumdaki yalıtık bir özelliğe sahip olmadığıdır. Rawls'ın teorisinde birey fanus içinde yaşamamakta, belli bir toplumsal formasyonda insani gelişiminin bir aşamasında kararlar alacak bir özellikte tanımlanmaktadır. Ortak akla sahip olması, ahlaki davranabilmesi ve ötekiyle duygudaşlık kurması, sosyal bir yaşama sahip olması ve her şeyden önemlisi Rawlsçı adalet ilkelerini seçebilmesi gibi özelliklere sahip olması Rawls'ın kuramında bireyin 'Robinsonvari' bir birey anlayışına indirgenemeyecek özelliklerde olduğunu gösterir. Öte yandan; Başlangıç Durumu'nda Bilgisizlik Peçesi ardında bireyin bilmedikleri listesini tersten okuduğumuzda; Adalet İlkeleri'nin seçimi aşamasında, aslında bireylerin toplumsal tabakaların var olduğu bir ortamdan adeta Başlangıç Durumu'na Rawls tarafından damıtılmış olduğunu görmekteyiz. Öznelerin, ırklarını, etnisitelerini, cinsiyetlerini, gelir seviyelerini, doğal yeteneklerini, hangi ülke vatandaşlığına sahip olduklarını, hangi politik sistemde yaşadıklarını, sınıfsal statülerini ve benzeri birçok ayrımı bilmemeleri için Bilgisizlik Peçesi'ne büründürülmeleri, esasında mevcut toplumsal formasyonun bu özellikleri içerdiğini fakat öznelerin bu özelliklerden hangilerine sahip olduklarını bilmedikleri anlamına gelmektedir. Dolayısıyla Rawlsçı birey anlayışı aynı zamanda, eşitsizliklerin ve sınıfların olduğu, ırka, gelir seviyesine, dine ve benzeri özelliklerden türetilmiş toplumsal tabakalaşmanın yaşandığı maddi ve toplumsal bir formasyondan Başlangıç Pozisyonu'na devşirilmiş bireylere tekabül etmektedir.

Başlangıç Pozisyonu'nda Bilgisizlik Peçesi ardında özneler, Rawls tarafından öne sürülen birçok farklı faydacı adalet ilkeleri arasından seçim yapacaklardır. Rawls, öznelerin hem rasyonel hem de ahlaki olmalarından dolayı adalete dair birçok ilke arasından Hakkaniyet Olarak Adalet İlkelerini seçeceklerini öngörür çünkü; Rawls'a göre Hakkaniyet Olarak Adalet İlkeleri öznelerin Bilgisizlik Peçesi ardında

seçebilecekleri en ideal ilkelerdir. Bir başka deyişle özneler, Bilgisizlik Peçesi ardında hem objektif davranabildiği hem de toplumdaki konumunu bilmediği için Faydacılık Akımının toplumsal refah uğruna bireyi araçsallaştıran herhangi bir adalet ilkesini seçmeyip hem rasyonel hem de ahlaki bir özelliğe sahip olduğu için Hakkaniyet Olarak Adalet İlkelerini seçecektir. Bu doğrultuda Rawls, bireylerin toplumun temel yapısını oluştururken seçecekleri ilkeleri aşağıdaki şekilde formüle eder(Rawls, 1971, 42-43):

i -) Her bireyin tıpkı toplumdaki diğer bireyler gibi en geniş ve en temel eşitlik ve özgürlüklere sahip olması vazgeçilmez bir haktır.

ii-) Toplumsal ve ekonomik eşitsizlikler ancak ve ancak iki şartın yerine getirilme koşuluyla kabul edilebilir;

a-) Toplumdaki tüm makam ve pozisyonlar fırsat eşitliği kapsamında adil bir şekilde herkese açık olduğunda ve;

b-) Sosyal ve ekonomik eşitsizlikler toplumdaki en dezavantajlıların lehine olduğunda.

Rawls ikinci ilkenin b şıkkında ifade edilen argümanına Fark İlkesi (Difference Principle) adını vermekle beraber, genel olarak ilkeler arasında sıralama yaparken özel bir bağıntı kurar. Bu bağıntıya göre; birinci ilke ikinci ilkeye öncelikli kılınır. Bir başka deyişle birinci ilkeyi ihlal eden fakat ikinci ilkeye uygun olan bir adalet anlayışı kabul edilemezdir. Benzer şekilde, ikinci ilkenin a ve b seçenekleri arasında da yine öncelik a seçeneğine verilmiş olup b seçeneğine uygun bir ilke benimsenmiş olsa dahi şayet bu ilke a ilkesini çiğniyorsa yine bu ilke doğrultusunda toplumun temel yapısında yapılacak bir düzenleme Rawls tarafından kabul edilemez bulunmaktadır (Rawls, 1971, 43).

Makul ve ahlaki özneler tarafından seçilen yukarıdaki ilkeler aynı zamanda toplumun temel yapısının ve toplumdaki temel değerlerin dağıtımıyla doğrudan ilgili olan ilkeler olacaktır. Temel değerler

Rawls tarafından “her rasyonel bireyin tıpkı toplumdaki diğer bireyler gibi ulaşmak istediği şeyler” olarak tanımlanır (Rawls, 1971, 174). Bunlar arasında Rawls, hak ve özgürlükleri, bireysel ve toplumsal güç ve fırsatları, gelir, zenginlik ve kişisel özsaygıyı temel değerler olarak sıralar (Rawls, 1971, 175). Dolayısıyla temel değerler, Munzer’in de belirttiği üzere, aynı zamanda Bilgisizlik Peçesi ardındaki öznelerin yeniden düzenlenecek olan toplumda sahip olmayı istedikleri temel değerlere tekabül etmektedir (Munzer, 1990, 233). Graham ise, temel değerlerin toplumda adil bir dağıtım doğrultusunda gerçekleşebilmesi için Rawlsçı adalet ilkelerinin diğer ilkeler arasından özneler tarafından seçildiğini iddia eder (Graham, 2007, 20). Her iki argümanın ortak noktası ise; öznelerin, Faydacılık Akımı tarafından dile getirilen ilkeleri çoğunluk adına kendilerinin feda edilebileceği gerçeğinden yola çıktıkları için Rawls’ın adalet ilkelerini seçmelerinin son derece makul bir fikir olacağını dile getirmiş olmalarıdır. Rawls da aslında bu durumu örtük bir şekilde Düşünümsel Denge (Reflective Equilibrium) kavramı ile dile getirmektedir. Bu bağlamda, Kocaoğlu’nun da belirttiği üzere, “Düşünümsel Denge, bilgisizlik peçesinin ardındaki a-priori geçerliliğe sahip ilkeleri benimsemediklerinin ve diyalektik bir süreç içinde adalet ilkelerini seçtiklerinin delilidir” (Kocaoğlu, 2014, 55). Dolayısıyla, Düşünümsel Denge aynı zamanda tek tek öznelerin hemfikir olduğu bir denge noktasına tekabül eder ve Hakkaniyet Olarak Adalet İlkeleri’nin seçiminde taraflar arasında varılmış olan bir uzlaşmayı ifade eder.

Özetle; Rawlsçı Birey Anlayışı ikili bir özellik taşır. Rasyonel ama aynı zamanda ahlaki özneyi sembolize eden Rawlsçı Birey Anlayışı, bu özelliklerinden dolayı muhtemel adalet ilkelerinin seçiminde kendisine sunulan şartlar altında iyi düzenlenmiş bir toplumda toplumun temel yapısını oluşturacak kurumların, temel değerlerin dağıtımını ve toplumsal işbirliğinin nasıl gerçekleşeceği yönünde tercihini Hakkaniyet Olarak Adalet İlkeleri’ni seçme yönünde

kullanır.

3. Özgürlük, Eşitlik ve Mülk Sahipliği Demokrasisi

Yukarıda temel hatları çizilen Rawls'ın geliştirmiş olduğu Hakkaniyet Olarak Adalet İlkelerinin, özgürlük ve eşitlik arasındaki ilişkinin/bağıntının kurulmasında nasıl yorumlanması gerektiği konusu literatürde yoğun bir tartışmaya sahne olmuştur. Birinci ilke ile özellikle Fark İlkesi arasındaki ilişkiye dair yapılan yorumlarda bir yandan Rawls'ın en baştan çelişkiye ve tutarsızlığa düştüğü yönünde argümanlar ileri sürülürken, diğer taraftan Fark İlkesi'nin bir anlamının olabilmesi için birinci ilkenin sınırsız ekonomik özgürlükleri kapsamayacağını iddia eden argümanlar geliştirilmiştir. Bunlardan birinci kategoride değerlendirilebilecek argümana göre, Rawls özgürlük anlayışını Ekonomik Alan ve Politik Alan ayrımı üzerine inşa ettiği ve bundan dolayı Rawlsçı özgürlük anlayışının aynı zamanda serbest piyasada sınırsız ekonomik özgürlükleri de kapsayacağı için, Fark İlkesi'nin devletin vergiler üzerinden dağıtıcı bir rolde de olsa ekonomiye müdahalesi yönündeki açılımının birinci ilkeyle çelişeceği yönündeki argümandır (Cohen, 2008, 26; Buchanan, 1982, 122; Nozick, 1974, 71). İkinci kategoride yer alan argümana göre ise; birinci ilkenin sınırsız özgürlükleri içereceğini iddia etmek, Rawls'ın kabul etmediği anarcho-kapitalizme/sınırsız kapitalizme yol açacağı anlamına gelmektedir ki; Rawls'ın birinci ilkesi ile ikinci ilkesinin birbirini çürütmediği aksine birbirini tamamladığı yönündeki argümandır (Nagel, 2005, 128). İkinci argümanın tutarlı olduğunu dile getiren Loren Lomasky de Thomas Nagel'i destekler nitelikte bir argüman ileri sürerek "Fark İlkesinin bir anlamının olabilmesi için birinci ilkenin sınırsız ekonomik özgürlükleri kapsamayacağını iddia etmenin, Rawls'ı anlamamak olduğunu" dile getirir (Lomasky, 2005, 183). Ronald Dworkin ise neredeyse çeyrek asır önceden günümüzdeki tartışmanın temel noktasına "Rawls'ın tekeli kapitalizmin veya anarcho kapitalizmin toplumsal istikrarı, bireysel ve politik hakları sekteye uğratacağının bilincinde olduğunu" değinerek Hakkaniyet Olarak Adalet İlkeleri'nin birbirini

desteklediğini ifade eder (Dworkin, 1975, 257).

Makalenin bu bölümünde öne sürülecek argümanlar ikinci kategoride yer alanları destekler nitelikte olup, Rawls'ın teorisinde Rawlsçı adalet ilkelerinden birincisi ile ikincisinin çelişmediği özellikle açıklanmaya çalışılacaktır. Ne var ki; Rawlsçı adalet ilkelerinin birbiriyle çelişmemesi demek, bu ilkeler doğrultusunda özgürlük ve eşitliğin somut dünyada yaşanabileceği anlamına gelmemektedir. Bir başka deyişle makalenin bu bölümünde; sorunun Hakkaniyet Olarak Adalet İlkeleri'nin birbiriyle çelişip çelişmediği veya birbirini zorunlu olarak tamamlayıp tamamlamadığı olmadığı özellikle tartışılarak, bu ilkeleri uygulayacak olan Rawlsçı Mülk Sahipliği Demokrasisi Modelinde bile özgürlük ve eşitliğin Rawls'ın beklentisi doğrultusunda toplumsal boyutta yaşanamayacağı yönünde argümanlar öne sürülmüştür.

Her şeyden evvel, toplumsal değerlerin adil dağıtımını sağlayacak olan Hakkaniyet Olarak Adalet'in tüm ilkeleri hesaba katıldığında, Rawls'ın özgürlüğü geniş anlamda iki kategoride ele aldığı söylenebilir. Bunlardan birincisi, kamusal alanda vuku bulacak olan temel haklar kategorisi iken ikincisi ise; ekonomik refahın veya toplumsal işbirliğinden kaynaklanan toplumsal zenginliğin dağıtımını ile alakalı olacak kategoridir. Rawls, her iki alanda da bireylerin dezavantajlı konumda olabileceklerinin altını çizmektedir. Eşitsizliği yapay ve doğal eşitsizlikler olarak iki kategoriye ayıran Rawls, doğuştan gelen eşitsizlikleri genel anlamda IQ düşüklüğü ve fiziksel eksikliklerden kaynaklı eşitsizlikler olarak tanımlarken, yapay eşitsizlikleri ise toplumsal formasyonun özelliklerinden kaynaklı olarak ekonomik ve politik alanda ortaya çıkan eşitsizlikler olarak tanımlar (Rawls, 1971, 59). Böylece Rawls'ın teorisinde, bireyin cinsiyetinden, etnik kimliğinden, ekonomik gelir durumundan, politik güçsüzlüğünden ve benzeri politik ve ekonomik alandan kaynaklı eşitsizlikler aslında ideal olmayan bir toplumsal formasyonun temel

kurumlarının yol açtığı eşitsizlikler olarak değerlendirilir. Rawls'ın kamusal alandaki özgürlüklerden kastettiği şey; siyasal haklar-siyasal katılımı eşit haklar- başta olmak üzere konuşma ve örgüt kurma hakları, düşünce özgürlüğü, mülkiyet özgürlüğü ve benzeri klasik liberal özgürlükler şemsiyesi altında değerlendirilebilecek hak kavramına içerik birçok özgürlüktür (Rawls, 1971, 62). Hakkaniyet Olarak Adalet İlkeleri'ni uygulayan toplumsal bir yapıda bu özgürlükler, adaletin birinci ilkesi kapsamında 'her bireyin tıpkı toplumdaki diğer bireyler gibi en geniş ve en temel eşitlik ve özgürlüklere sahip olması vazgeçilmez bir hak' olarak değerlendirilmelidir. Dolayısıyla, bir toplumda belli bir grup diğerlerinden daha geniş özgürlüklere sahip olabiliyorsa bu durum adalete aykırı bir durumdur (Rawls, 1971, 204). Birinci İlke'nin Fark İlkesi ile ilişkisi ele alındığında ise Kocaoğlu'nun da belirttiği üzere "Özgürlüğün adil değeri zenginliğin ve refahın belli bir elde birikmesini engelleyen dağıtıcı adaleti desteklemek için sosyal kurumları gerektirmektedir (Kocaoğlu, 2014, 75).

Rawlsçı Birey Anlayışı'ndan yola çıkıldığında Rawls'ın toplumun temel değerleri olarak sıraladığı listenin başında gelen özgürlük ve eşitliğin bir arada hareket etmesi için her bireyin ahlaki bir kriter olarak kendinde amaç olduğunu ve dolayısıyla özgürlüklerin de ahlaki olarak eşit olan bireyler arasında benzer şekilde dağıtılması gerektiği sonucuna ulaşılabilir. Bu sonuç, Rawls'ın bireysel özgürlüklerin somut dünyada bir anlamının olabilmesi için devletin dağıtıcı adaleti sağlayacak bir role de sahip olması gerektiğini iddia ettiğini doğrular niteliktedir. Bu bağlamda, Rawls, toplumsal zenginliğin adil dağıtımını konusunda devlete rol biçmektedir; fakat bu rol, vergilendirme aracılığıyla sosyal kurumlar üzerinden gerçekleştirilecek olup, devletin toplumda neyin üretilip neyin üretilmeyeceği anlamında devletin planlı bir ekonomideki rolünden farklıdır (Rawls, 2001, 140). Dolayısıyla, Rawls teorisinde toplumun üretim aşamasına müdahale eden bir devleti değil, sadece toplumsal zenginliğin adil dağıtımını yaparak toplumda dezavantajlı konumda olanların lehine olacak düzenlemeleri yapacak olan devleti resmeder.

Devlete bireysel özgürlüklerin somut dünyada gerçekleşebilmesi için Rawls tarafından verilen ekonomideki adil dağıtıcı görev, Neuhouser'ın de belirttiği gibi, Rawls'ı bir anlamda siyasal özgürlüklerin toplumda eşit özneler olarak eşit bir şekilde yaşanabilmesini mümkün kılacak olan Rousseaucu pozitif özgürlük savunusuna yaklaştırır (Neuhouser, 2013, 222). Tabi, her ne kadar Rousseau'nun özgürlük anlayışı pozitif özgürlüğü içeren katılımcı ve cumhuriyetçi bir siyasal demokrasi anlayışına tekabül etse de, Neuhouser'ın Rawls'ı en azından ekonomik imkanlıklar dahilinde pozitif özgürlük bağlamına yerleştirmesi yönünde dile getirdiği argüman son derece isabetlidir. Rousseau'nun toplumsal ve siyasal kuramının bel kemiğini oluşturan Genel İrade'nin en önemli görevlerinden biri; kişinin toplumda kendisini satacak kadar fakir olmayacağı ve kişinin bir başkasını satın alacak kadar zengin olamayacağı durumunu gerçekleştirmektir (Rousseau, 1994, 87). Benzer şekilde Rawls'ta da devletin en önemli görevlerinden biri Fark İlkesi'ni uygulamaktır. Bu ilke Rousseau'daki anlayışa benzer bir şekilde devlete, toplumda özgürlüğü somut dünyada gerçekleştiremeyecek derecede dezavantajlı durumda olan birine ekonomik olarak kendisini gerçekleştirebilecek bir duruma getirme rolünü yüklemektedir. Daha da önemlisi, ahlaki özneler olarak bireylerin kendilerini gerçekleştirebilmeleri yönünde liberal gelenek içerisinde özgürlüğün, 'negatif özgürlük (freedom from) ve pozitif özgürlük (freedom to)'¹¹ olarak kategorilere ayrılmış olması, Rawls'ın

¹¹ Bireyi yöntemsel olarak araştırma nesnesi bağlamına yerleştiren Isaiah Berlin, modern dönem özgürlük anlayışını, negatif ve pozitif özgürlük başlığı altında iki kategoriye ayırarak ele almaktadır. Bu bağlamda, Berlin negatif özgürlüğün, kişi kendisini gerçekleştirmek için eylemlerinde dışarıdan herhangi bir engelle karşılaşmadığı durumlarda gerçekleşeceğini iddia ederek devletin birey yaşamına herhangi bir müdahalesini negatif özgürlüğün gerçekleşmesi önündeki en büyük engellerden biri olarak tanımlar. Pozitif özgürlük ise, Berlin'e göre, kişinin kendini gerçekleştirmesi için bir dizi dışsal faktörün varlığını koşullandırma girişimidir ki; Berlin, devletin bu yöndeki herhangi bir müdahalesinin özgürlüğün önünde bir engel teşkil edeceği öngörüsünden hareketle pozitif özgürlüğü olumsuz bir özgürlük durumu olarak betimler (Berlin, 1969, 320). Pozitif özgürlüğün dışsal

azından bu bağlamda pozitif özgürlüğün bir savunucu olarak değerlendirilmesinin mümkün olacağıdır. Bu noktada Rawls'ın liberal biçimsel özgürlük ve eşitlik anlayışlarından farklı bir özgürlük ve eşitlik anlayışının olduğu söylenebilir. Kişinin hem kamusal alanda hem de ekonomik alanda özgür ve eşit bireyler olarak kendilerini gerçekleştirme çabaları ancak ekonomik bir güç sayesinde mümkün olabilmektedir. Adalet'in Birinci İlkesi kapsamına alınabilecek politik örgütlenme özgürlüğü, seyahat etme özgürlüğü, mülkiyet özgürlüğü ve benzeri birçok özgürlüğün biçimsel olandan kotarılabilmesi bu bağlamda ekonomik bir güç gerektireceği için ekonomik olarak yeterli bir gelire sahip olmayanlar açısından bu özgürlüklerin anayasalarda yer almasının bir anlamı olmayacaktır. Bundan dolayı da Rawls geliştirmiş olduğu hak eksenli adalet teorisinde özgürlüğün ve eşitliğin birlikte yürüyebilmesi veya birbirlerini tamamlayabilmesi için toplumda ekonomik olarak dezavantajlı konumda olan insanların durumlarının iyileştirilmesi ve özgürlüğün gerçek bir anlam ifade edebilmesi yönünde Fark İlkesi'ni ileri sürmüştür. Bir başka deyişle Hakkaniyet Olarak Adalet İlkeleri, özgürlük ve eşitliği en temel değer olarak ele alan Rawls'ın teorisinde birbiriyle çelişmemekte aksine birbirini tamamlayıcı bir içeriğe sahiptir. Fakat birbiriyle çelişmeyen bu ilkeler özgürlük ve eşitliğin somut dünyada yaşanabilmesinde yeterli olabilmekte midir? Bu sorunun cevabına Rawls'ın teorisinin adeta praksişi işlevini gören Mülk Sahipliği Demokrasisi Modelini analiz ederek ulaşılmaya çalışılmaktadır.

Rawls, Mülk Sahipliği Demokrasisi adını verdiği siyasal sistemin, toplumsal düzeni Hakkaniyet Olarak Adalet İlkeleri'ni en iyi uygulayacak bir sistem olduğunu iddia eder (Rawls, 2001, 140). Bu bağlamda, Rawls Mülk Sahipliği Demokrasisi Modeli'nin temel amacını aşağıdaki şekilde ifade eder:

faktörlere gereksinim duyma özelliği Thomas HillGreen'e göre, birey özgürlüklerinin somutlaşması yönünde devletin gelir dağılımındaki adaletsizliği toplumda dezavantajlı konumda olanların lehine olacak şekilde dağıtması gerektiği görüşünün önünü açar (Green, 1991, 52).

Mülk Sahipliği Demokrasisinde (...) amaç; eşit ve özgür olarak ele alınan bireyler arasında adil toplumsal işbirliğini sağlayacak olan temel kurumları hayata geçirmektir. Bu amacı gerçekleştirmek için kurumlar, az sayıda insanın değil, tüm vatandaşların elinde olmalı ve toplumsal işbirliğini her bir eşit vatandaşın lehine olacak şekilde düzenlemelidir (Rawls, 1971, 140).

Rawls Hakkaniyet Olarak Adalet İlkeleri'ni uygulayacak olan bu modelin özellikle toplumsal zenginliğin dağıtımını konusundaki eşitsizlikleri gidermesi için tekrardan Fark İlkesi'ne vurgu yapar. Rawls, zenginliğin ve bireysel gelirin toplumdaki dezavantajlı konumda olanların lehine olacak şekilde düzenlenmesi görevini yerine getirecek olan Mülk Sahipliği Demokrasisi Modeli'nin öncelikli hedefinin zenginlik ve geliri mutlak eşitlik olacak şekilde tüm toplumda bireylere ulaştırmak olmadığını özellikle ifade eder (Rawls, 1971, 141). Aksine; Rawls'a göre Mülk Sahipliği Demokrasilerinde devletin ekonomideki dağıtıcı temel rolü; toplumsal güç ilişkilerinden kaynaklı eşitsizlikleri dezavantajlı grupların lehine olacak bir ekonomik düzeni sağlamaktır (Rawls, 1971, 141). Dolayısıyla, toplumun temel yapısını sağlayacak ve sürdüreceği olan politik ve ekonomik düzenin özelliklerini iki maddede toplamak mümkündür:

- i. Yaşamak için ortalama bir gelire sahip olmayı sağlamak ve;
- ii. Toplumsal zenginlikten herkesin yararlanabileceği bir mekanizma kurmak.

Bu iki temel amaç doğrultusunda, Hakkaniyet Olarak Adalet İlkeleri'ni uygulayacak olan Mülk Sahipliği Demokrasi Modelinde toplumsal ekonomik zenginliğin adil dağıtımının ekonomik bir politika üzerinden nasıl sağlanacağını aşağıdaki tablo üzerinden değerlendirmek mümkündür.

Tablo 1. MSD¹²'nin Uygulamada Olduğu Bir Serbest Piyasa Ekonomisinde Uygulanması Gereken Olası Bir Ekonomik Politikanın veya Vergilendirme Politikasının Olası Sonuçları

Ekono mi Politikası	Dezavantajlı Gruplar'a Yansıması	Ortalama Gelire Sahip Gruplar'a Yansıması	En Avantajlı Gruplar'a Yansıması
A	Kişi Başına 5.000 br.	Kişi Başına 5.000 br.	Kişi Başına 5.000 br.
B	Kişi Başına 8.000 br.	Kişi Başına 20.000 br.	Kişi Başına 25.000 br.
C	Kişi Başına 15.000 br.	Kişi Başına 50.000 br.	Kişi Başına 35.000 br.
D	Kişi Başına 3.000 br.	Kişi Başına 60.000 br.	Kişi Başına 300.000 br.

Yukarıdaki tablo incelendiğinde Mülk Sahipliği Demokrasisi Modelinde, Fark İlkesi ekseninde uygulaması gereken politika hem tek tek her grubun üyelerine hem de özellikle dezavantajlı grupta yer alanların yararına olacağı için C politikasıdır. Tablodan da anlaşılacağı üzere, Rawls'ın toplumsal zenginliğin adil dağıtım konusundaki beklentilerinden biri de serbest piyasanın yol açtığı yapay eşitsizlikleri toplumda dezavantajlı konumda olanların lehine olacak şekilde dönüştürebilmektir. Neouhouser'ın bu bağlamda MSD'nin temel rolü hakkında yaptığı yorum yerinde bir yorumdur. Neouhouser; Mülk Sahipliği Demokrasisi Modelinde Rawls'ın devlete bu yönde bir rol vermesinin temel nedenini "Rawls'ın ekonomi alanında sermayenin belli bir kesimde birikmesinden kaynaklı sınıfsal uçurumu önlenmek istemesi" olarak açıklar (Neuhouse, 2013: 222). Fark İlkesi üzerinden sağlanmaya çalışılan bu türden bir özgürlük ve eşitlik formülasyonuna rağmen, Rawls'ın adalet ilkelerinde öne sürülebilecek üç temel sorun Rawls'ta eşitlik ve

¹² Mülk Sahipliği Demokrasisi'nin kısaltılmış hali

özgürlük birlikteliğinin biçimsel olmaktan kurtulamadığını göstermektedir.

Her şeyden evvel, Rawls ekonominin üretim aşamasıyla doğrudan ilgilenmeyip ahlaki kaygılardan yola çıkarak toplumsal zenginliğin adil bir dağıtımının sağlamaya çalışmaktadır. Bununla birlikte, Rawls anarko-kapitalizm ve sosyalizmin hakkaniyet olarak adil olmayan ekonomik düzenlemeler olduğunu belirtmektedir (Rawls, 1971, 11). Fakat aynı Rawls kapitalizmin-en azından adil bir kapitalist ekonomik düzenlemenin- uygulanabileceğini serbest piyasa ekonomisini kabul ederek en baştan belirtmiş oluyor. Bütün bunlar; açıkça Rawls'ın adalet ilkelerinde iki boyutlu bir sorunun olduğunu göstermektedir. Rawls bir yandan “bazı mülk türlerine (mesela, üretim araçlarına) sahip olma temel bir hak değildir” (Rawls, 1980,

203) demekte; bir yandan ise Munzer'in de belirttiği gibi “mülkiyet kavramı ve onun özgürlükle olan ilişkisi hakkında net bir pozisyon ortaya koymamaktadır” (Munzer, 1990, 235). Bu çok önemli bir sorundur çünkü iki farklı ihtimali hesaba kattığımızda dahi bu sorun, Rawls'taki özgürlük ve eşitliğin biçimsel olmaktan öteye geçemediğini açıklamamızı sağlayacaktır. Bu ihtimalleri aşağıdaki şekilde sorunsallaştırmak mümkündür;

i-) Üretim araçlarının mülkiyeti temel bir hak değil ise, serbest piyasanın temel özelliği olan üretim araçlarının mülkiyetinin sınırları nelerdir? Veya üretim araçlarının özel mülkiyetinden kaynaklı olan yapay eşitsizlikler, Fark İlkesi'ne göre hangi aşamaya kadar meşrulaştırabilir?

ii-) Birinci ilkeyle Rawls temel özgürlüklerden biri olarak değerlendirdiği mülkiyet özgürlüğünde mülkiyeti kişisel ihtiyaçların temini anlamında eşit oranda herkes için mi gerekli şart olduğunu ifade etmektedir? Yoksa herkesin herhangi bir mülkiyete sahip olabileceğini mi dile getirmek

istemektedir?

İlk soruya verilecek olası bir cevabı dolaylı yoldan Rawls'ın tekelci kapitalizmi reddettiği gerçeği üzerinden cevaplamış olsak bile, ortada halen özgürlük ve eşitliğin adil bölüşümü ile alakalı bir sorun kalmaktadır. Sermayenin tek elde toplanmasının yapay eşitsizlikleri derinleştirdiğini ve dolayısıyla sermayenin mümkün olduğu kadar tek elde birikmeyip geniş kitlelere yayılması gerektiğini iddia eden Rawls (Rawls, 2001, 74), kendi geliştirdiği serbest piyasa ekonomisinde bile sermayenin birikim teorisinin ihtiyaç duyduğu sermaye aracılığıyla mülk edinme özgürlüğü arasında çelişkiye düşmektedir. Hal böyle olunca da Rawls, kendi teorisinde sermayeyi ve üretim araçlarının mülkiyetini-kısmen de olsa- meşrulaştırarak sermayenin zorunlu hareket etme yasası özgürlüğüne set çekmektedir. İkinci soruya iki ihtimalli cevap vermek mümkündür. İlk olarak; her bireyin kendi özgürlüğünü gerçekleştirebilmesi için kişisel mülkiyeti eşit oranda herkes için formüle ettiğini varsayalım. Bu durumda, Rawls, kişisel eşyaları, mesela araba, ev ve benzeri üretim aracı olmayan nesnelere kişisel mülk kategorisinde değerlendirerek bu türden bir özgürlüğün herkes için eşit bir şekilde var olması gerektiğini savunur' argümanına ulaşmış olacağız. Benzer şekilde herkes eşit miktarda sahip olduğu kişisel mülk eşyaları ile kendini gerçekleştirmesi önündeki engellerin büyük bir kısmını aşmış olacaktır. Fakat öte taraftan Rawlsçı sınıflı toplum yapısına baktığımızda – ki her ne kadar Rawls sınıf kavramını Karl Marks'tan farklı tanımlamış olsa da- üretim aşamasında üretim araçlarından yoksun olan emekçiler¹³, toplumdaki zenginliğin yaratılmasına bir taraftan katma değer sağlamaktadır. Diğer taraftan ise; bu emekçi kesim toplumsal alanda dezavantajlı konumda

¹³ Rawls işçi sınıfının ekonomik olarak dezavantajlı konumda olduklarını kabul etmekle beraber, Fark İlkesi sayesinde işçi sınıfının refah seviyesinde iyileşmeler olacağını ve böylelikle dezavantajlı konumlarının da, toplumun temel kurumlarının Hakkaniyet Olarak Adalet İlkeleri doğrultusunda faaliyet yürüttüğünde ortadan kalkacağını iddia etmektedir. Detaylı tartışma için bkz. (Rawls, 1971, 78).

değerlendirilebilecekleri için toplumsal zenginlikten görece daha fazla pay almalarına rağmen, mülk edinme anlamında üretim araçlarının mülkiyetine sahip olanlarla aralarındaki asimetrik düzlemde logaritmik ilişkiyi devam ettirmek zorunda kalmaktadırlar. Bu denklem ister istemez özgürlüğü pozitif özgürlük bağlamında değerlendirdiğimizde bile bir süre sonra özgürlüğü gerçekleştirmek için eşit olarak sahip olunması gereken kişisel mülk arasında derin uçurumların ortaya çıkmasına yol açacaktır. Mesela; Rawlsçı düzende herkesin seyahat etme özgürlüğü kapsamında dünyanın herhangi bir uç noktasından başka bir uç noktaya seyahat etme özgürlüğü vardır durumunu seyahat etme özgürlüğünü içeren adaletin birinci ilkesi doğrultusunda yasalarda yer aldığını düşündüğümüzde, bu ilkenin gerçekleşmesi yine kişinin toplumdaki sınıfsal konumuna bağlı olacağını öngörmek çok zor olmasa gerek. Kısaca, teorik olarak herkesin eşit bir şekilde kişisel mülke sahip olması ve bu yönde özgürlüğünü gerçekleştirmesi durumu, toplumsal zenginliğin eşit bir şekilde dağıtılmadığı Rawlsçı toplumsal formasyonda bir süre sonra serbest piyasa mekanizmasının varlığından dolayı sekteye uğrayacağını göstermektedir.

İkinci soruya Rawls'ın, herkesin herhangi bir mülkiyete sahip olabileceği yönünde cevap verdiğini varsayalım. Böyle bir ihtimalde de özgürlük ve eşitliğin benzer şekilde bir önceki durumda yaşanan uyumsuzluğa yol açacağı iddia edilebilir. Şöyle ki; kişi herhangi bir mülkiyete sahip olunca ancak özgürlüğünü somutlaştırabilir demek aynı zamanda; özgürlükle mülkiyet arasındaki zorunluluğu “birey öncelikle sahip olduklarıyla kendi özgürlük alanını yaratır” şeklinde formüle eden ‘Bireysel Sahiplik Argümanı’¹⁴nı savunmak anlamına

¹⁴ Bireysel Sahiplik Argümanı’nda ileri sürülen temel tez; doğadaki birçok canlıda sahiplik duygusunun gelişmiş olmasıdır. Bu argüman, İnsanların da tıpkı bazı hayvanlarda olduğu gibi sahiplik duygusuyla hareket ederek doğada kendi alanını, sahip olduğu nesnelere aracılığıyla belirlediğini iddia eder. Bu argümana göre; çocuklarda benim/senin ayrımına yol açan nesnelere sahip olma duygusunun, insanın hem kendini tanımasını hem de kendini ötekilerden ayrı bir özne olarak

gelir. Fakat burada sorun, teorik olarak ahlaki ve eşit özneler olarak değerlendirilen Rawlsçı Birey'in neden kişisel mülk edinme konusunda aynı eşitliğe layık görülmediği sorunudur. Eğer her birey kendinde amaç olarak ahlaki ve eşit özne konumundaysa buradaki ahlaki olma ve eşitlik anlayışları neden her bireyin özgürlüğünü somutlaştıracak şekilde eşit imkânlarla sahip olabileceği bir duruma tekabül etmesin ki! A-priori bir gerçeklik olarak kabul edilen ahlaki olarak eşit özne olabilme durumu, bu şekilde ahlaki bir kriter gözetilmeden Rawlsçı toplumsal formasyonda kişisel mülk edinme eşitsizliklerine yol açıyorsa; bu çelişkili sorun aynı zamanda ahlaki zeminde tartışılacak bir sorun olmadığı anlamına mı gelmektedir ki; Rawls kişilerin ahlaki özneler olma eşitliğini bu noktada yarıda bırakmış olsun?

Rawls'ta eşitlik ve özgürlük sorunu üzerine sıralanabilecek ikinci temel sorun; Düşünümsel Denge boyutunda ortaya çıkmaktadır. Düşünümsel Denge, bir önceki bölümde bahsedildiği gibi, tek tek öznelerin hemfikir olduğu bir denge noktasına tekabül eder. Bu özelliği ile Düşünümsel Denge aynı zamanda Hakkaniyet Olarak Adalet İlkeleri'nin seçiminde taraflar arasında varılmış olan bir uzlaşmayı ifade eder. Fakat buradaki sorun, öznelerin neden Rawls'ın Hakkaniyet Olarak Adalet İlkeleri'ni seçeceklerinin Rawls tarafından

özgürce gerçekleştirmesini sağlayan temel bir duygudur. Hegel, Kant ve Kirk gibi teorisyenler bireysel mülk edinmenin özgürlükle doğrudan ilişkili olduğunu ifade eder (Pipes, 1999, 66). Fakat bu argümanda eleştirilmesi gereken nokta; bu argümanı savunanların kişisel temel ihtiyaçlar kategorisine girebilecek nesnelerin mülkiyeti üzerinden üretim araçlarının mülkiyetini de aynı kategoride yorumlamış olmalarıdır. Kişisel ihtiyaçlardan türetilen nesnelere ile üretim aracı olarak değerlendirilebilecek nesnelerin aynı kategoriye sokulması bu argümanın en büyük açmazlarından biri olarak değerlendirilebilir. Oyuncak bebek ile fabrikanın aynı mantık üzerinden meşrulaştırılması ikincinin toplumsal eşitsizlikler üzerindeki etkisi hesaba katıldığında son derece tutarsız kalabilmektedir. Üretim araçlarının ortak veya kolektif mülkiyette ait olduğu toplumsal formasyonlarda kişilerin kendilerine ait bir oyuncak bebeğinin bile olmadığını iddia etmek son derece gülünç bir durumdur. Kısaca; hayvanlarda ve insanlarda ortak bir duygu olarak var olan nesnelere sahiplenme duygusunun- ki böyle bir duygunun var olup olmadığı da ayrı bir tartışma konusudur- aynı anlamda üretim araçlarının kişisel sahipliği duygusuna indirgenmesi bu argümanın en önemli açmazıdır denebilir.

tatmin edici bir cevabının olmamasıdır. Rawls, insanları sadece kendi çıkarları peşinde koşan Hobbesçu anlamda bencil ve bir anlamda amaca ulaşmak için her şeyi deneyebilecek özellikte olmayan özneler olarak konumlandırmakla kalmaz, aynı zamanda özneleri, Bigisizlik Peçesi altında oldukları için kendilerini ötekilerin yerine koyarak adalet ilkelerini seçecekleri bir durumda ele almak ister. Fakat Başlangıç Durumu'nda Bigisizlik Peçesi ardındaki öznelerin Rawls'ın beklentilerine cevap verecek şekilde davranmamaları çok büyük bir olasılık olarak ortada durmaktadır. İçinde yaşayacakları toplumun temel yapısını oluşturacak ve temel değerleri adil bir şekilde dağıtacak olan bir toplumsal formasyon tahayyül ederken öznelerin, özgürlük ve eşitliği Hakkaniyet Olarak Adalet İlkeleri'nin dışında başka olası adalet ilkeleri ile gerçekleştirmek istemeyeceklerini iddia etmek neredeyse imkansızdır. Toplumda 'sınıfsal bir yapının'¹⁵ farkında olan fakat Bigisizlik Peçesi ardında hangi sınıfa mensup olduğunu bilmeyen, toplumda gelir dağılımının orantısız olduğunu bilen ama hangi gelir grubuna ait olduğunu bilmeyen ve son olarak bu iki nedenden dolayı özgürlüğü sadece pozitif özgürlük olarak koşullandıran Rawlsçı toplumsal formasyonda öznelerin ortak akıl ekseninde bir araya gelerek Hakkaniyet Olarak Adalet İlkelerini seçeceklerini iddia etmek fazlaca iyimser kalmaktadır. Bu duruma koşullanan A öznesinin risk alarak üst sınıfa ait olma ihtimalini değerlendirmesi ile B öznesinin özgürlük ve eşitliği toplumdaki muhtemel sınıfsal kaygı üzerinden yorumlaması sonuçlarında ortaya çıkacak olan tablo, Rawls'ın adalet ilkelerinin seçiminde Düşünümsel Denge'yi yansıtacak boyutta bir tutarlılığa yol açmayacağını ve

¹⁵ Burada belirtilmesi gereken nokta; Rawls'ın sınıf kavramını nasıl ele aldığı pek önemli olmadığı hususudur. Rawls'ın sınıf kavramını Marx'tan farklı ele aldığı dolayısıyla sınıf kavramından anladığı şeyin farklı yaşam tarzlarına sahip olan, eğitim seviyesi ve gelir seviyesi üzerinden farklı gruplara ait olarak ele aldığı literatürde sıkça kabul gören bir anlayıştır (Buchanan, 1982, 129). Dolayısıyla, bu bağlamda önemli olan nokta; Rawls'ın sınıf kavramını nasıl ele aldığı değil sonuç itibarıyla Rawls'ın sınıfsal analizinin her hâlükârda toplumsal tabakalaşmayı içerdiği gerçeğidir.

dolayısıyla başka olası adalet ilkelerinin de pekala seçilebileceğini göstermektedir. Bu bağlamda, bencil olmamak demek risk almamak anlamına gelmeyeceği gibi toplumun alt gelirine sahip olmak ihtimalini hesaba katıp hareket etmek de sadece makul, ahlaki ve bencil kavramlarının aşılması ile açıklanacak durumlar değildir. Bu bağlamda, Rawls üretim aşamasından kaynaklı ekonomik eşitsizliklerin- ki Mülk Sahipliği Demokrasisi Modelinde bu eşitsizliğin hafifletilmeye çalışılması gerçeği değiştirmemektedir- nedenini toplumsal zenginliği ortaya çıkaran üretim alanında değil de toplumsal zenginliğin adil dağıtım alanına sorunsallaştırıp çözmek istediği için, Rawls'ın öznelerden özgürlük ve eşitliği formüle edecek Rawlsçı adalet ilkelerini

Düşünümsel Denge boyutunda haklılaştırarak meşrulaştırmalarını beklemesi fazlaca ütöpik kalmaktadır. Aksi durumda ise; Rawls'ın öznelerden Rawlsçı adalet ilkelerinin seçmelerini beklemek aynı zamanda bu ilkelerin öznelere dayatıldığı gerçeğini doğurmayacak mıdır? Sonuç olarak; Başlangıç Durumu'nda Bilgisizlik Peçesi ardında öznelere bir anlamda dayatılmış olan Rawlsçı adalet ilkeleri esasında Rawlsçı birey anlayışı ekseninde bile öznelerin özgürlük ve eşitliği başka düzlemde seçemeyecekleri anlamına veya Rawlsçı ilkelere daha makul ilkeleri de seçebilecekleri anlamına gelmektedir.

Hakkaniyet Olarak Adalet İlkelerinde Eşitlik ve Özgürlük Sorunu olarak ele alınabilecek temel sorunlardan bir diğeri de Rawls'ın devlet-birey-toplum formülasyonunda eşitlik ve özgürlükleri yasal zeminde düzenleyecek olan devleti bireysel rızadan türetebilme yanılığısıdır. Rawls toplum sözleşmesinde devleti toplumdan tamamen bağımsız ayrı bir aygıtmış gibi faaliyet yürüten tarafsız bir hakeme benzetmektedir. Tarihsel ve toplumsal gerçeklikten kopuk, sınıflar veya Rawlsçı anlamda toplumsal tabakalar/gruplar üstü bir güç odağı olan devletin, Hakkaniyet Olarak Adalet İlkeleri doğrultusunda toplumsal alanda var olacak olan eşitlik ve özgürlük gibi bütüncül nosyonları kapsayıcı bir şekilde formüle etmesi somut gerçeklikte son derece ütöpik kalmaktadır.

Rawls bir taraftan devleti toplumsal kurumlar aracılığıyla Birinci İlke doğrultusunda yasal ve dokunulmaz bir çerçeveye büründürmek istemektedir. Diğer taraftan ise Rawls, sadece Fark İlkesi doğrultusunda özgürlüklerin ve eşitliklerin adil dağıtımının sağlanması için devlete rol biçmektedir. Devletin bu ikili temel rolünün Mülk Sahipliği Demokrasi Modelinde bile, iktidarı ele geçirmek için mücadele edecek olan politik öznelerin/toplumsal grupların arasında cereyan edecek politik çıkar ilişkilerini çözüme kavuşturabilme adına yetersiz kalacağı söylenebilir. Bir başka deyişle, Hakkaniyet Olarak Adalet İlkelerinin uyumlu birlikteliği bile toplumda birbiriyle tamamen çatışan çıkarlara sahip öznelerin Rawls'ın beklentisi doğrultusunda uzlaşmalarını sağlayamayacaktır. Rawlsçı özgürlük ve eşitlik anlayışını benimsemeyen ve bunu değiştirmek için mücadele edecek olan olası politik öznelerin sivil toplumda Rawlsçı prensipler üzerinden anlaşarak sözüm ona adil bir düzeni savunmalarını veya kabul etmelerini beklemek ciddi bir yanılgıdır. Devleti, kendi politik kimliğinin dışında veya ona karşı olarak tanımlayan dolayısıyla Rawlsçı eşitlik ve özgürlük anlayışından farklı özgürlük ve eşitlik anlayışlarına sahip olan toplumsal grupların - mesela dini veya liberal olmayan bir toplumsal formasyonda yaşamayı isteyen radikal dini grupların- eşitlik ve özgürlük anlayışlarını Rawlsçı ilkeler doğrultusunda formüle etmelerini veya düzenlemelerini talep etmek, Başlangıç Durumunda Bilgisizlik Peçesi ardında karara bağlandığı iddia edilen belli bir özgürlük ve eşitlik anlayışının kitlelere dayatılması sorununu doğurmaktadır. Rawls bir sonraki eseri olan Siyasal Liberalizm adlı kitabında bu sorunu çözmek için adalet ilkelerinin evrensellik iddiasından vazgeçerek farklı 'iyi hayat, eşitlik ve özgürlük kavramlarına' sahip toplulukların da varlığını kabul etmiştir (Rawls, 2007, 173-174).Lakin aynı eserde Rawls toplumun temel yapısını oluşturacak olan toplumun temel kurumları tarafından Hakkaniyet

Olarak Adalet İlkeleri'nin uygulanması ve sürdürülmesi gerektiği yönündeki ısrarını devam ettirmiştir.¹⁶ Bu bağlamda; rasyonel veya makul olma anlayışı, ahlaki öğretisi, özgürlük ve eşitlik anlayışları Rawls'ın formüle ettiği bireye içkin olan anlayışlardan çok farklı olan politik öznelerin, Rawlsçı toplum tasavvurunun önemli bileşenlerinden olduğu su götürmez bir gerçektir. Bu öznelerin, 'Rawlsçı Devlet' tarafından tanımlanan ve yasal çerçeveye korunan özgürlük ve eşitlik formülasyonunda yer almalarını sadece Fark İlkesi doğrultusunda beklemek, toplumsal güç ilişkilerinden kaynaklanan siyaseten kapsayıcılık/dışlayıcılık parametresi hesaba katıldığında son derece ütopyik kalmaktadır. Rawls'ın özellikle politik alan- ekonomik alan ayrımı üzerinden özgürlük ve eşitlikleri kapsayacak bir şekilde Hakkaniyet Olarak Adalet İlkeleri'ni geliştirdiğini tekrardan hatırladığımızda aşağıda verilen örnek durumu daha da açıklayacaktır.

Toplumda X, Y ve Z politik öznelerin/toplumsal grupların, Hakkaniyet Olarak Adalet İlkelerinin kendi özgürlük ve eşitlik anlayışlarıyla bağdaşmadığından Rawlsçı adil düzeni kabul etmediğini varsayalım. Bir başka ifadeyle X, Y ve Z gruplarının Rawlsçı Birey anlayışından farklı bir anlayışa sahip bireylerden oluştuğunu varsayalım. Benzer şekilde X, Y ve Z toplumsal gruplarının hem etnik veya dini kimliklerinden dolayı dezavantajlı konumda olduklarını hem de ekonomik anlamda özgürlüklerini somutlaştıracak derecede bir gelire sahip olmadıklarını düşünelim. Rawls'ın formüle ettiği devlet, Fark İlkesi gereğince bu durumda bu gruplara karşı iki açılım sağlamak zorunda kalacaktır. Bunlardan birincisi; toplumsal zenginliği bu grupların lehine olacak şekilde yeniden formüle etmek; ikincisi ise politik alanda X, Y ve Z öznelerinin karşı karşıya kaldıkları dezavantajlı konumlarını düzeltmek olacaktır. Birinci ihtimalin somutlaştırılması sadece ekonomideki teknik bir düzenleme sonucunda kolayca çözülebilecek

¹⁶ Bu yöndeki tartışmalar için bkz. (Rawls, 2007, 173-185).

türdendir. Fakat sorun, ikinci ihtimali Fark İlkesinin nasıl çözeceği sorunudur. Özneler, Rawlsçı devleti kendi özgürlükleri ve eşitliklerine tehdit oluşturan bir içerikte görmekte ve dolayısıyla liberal şemsiye altında sunulan Rawls'ın adalet ilkeleri de dâhil olmak üzere herhangi bir özgürlük ve eşitliği nihai hedefleri olarak kabul etmemektedir. Bu durumda Fark İlkesi'ni uygulamanın boyutları hangi aşamaya varacaktır? Sorusu Rawls'ın teorisindeki önemli bir paradoksu da yansıtmaktadır. Ya Hakkaniyet Olarak Adalet İlkelerini uygulayan devlet özgürlük ve eşitlik konusunda kendisi gibi düşünmeyenleri politik alanın dışına itecektir ya da liberal şemsiye dışında kalacak olan özgürlük ve eşitlikleri kabul ederek kendi kendini tabiri caizse feshedecektir. Bu türden bir paradoksun ortaya çıkmasının en önemli nedeninin; Rawls'ın, devlet aygıtını toplumdan ve tarihten yalıtık bir şekilde sadece bireysel rızadan türetilebilecek bir aygıt olarak ele alması durumundan kaynaklandığı söylenebilir. Devletin bu şekilde tarih, kültür ve toplum dışı olarak formüle edilmesi, aynı zamanda Rawls'ın eşitlik ve özgürlük formülasyonunu da-her ne kadar özgürlüğü pozitif özgürlük bağlamında ele almış olsa da- son kertede toplumsal somut gerçekliklerden muaf bir özellikte ele aldığını göstermektedir. Rawlsın, bireyleri atomistik bir tarzda ele almayı onları belli tarihsel ve toplumsal momenten devşirdiği yukarda detaylı olarak tartışılmıştı. Fakat Rawls'ın bireyi bu şekilde ele alış biçimi devleti ele alış biçimiyle çelişmektedir. Sonuç olarak; Rawls'ın teorisinde devletin bu yönde bir tarihsel ve toplumsal gerçeklikten azade bir biçimde ele alınmış olması, aynı zamanda Hakkaniyet Olarak Adalet İlkelerinin toplumsal özgürlüğü ve eşitliği gerçek anlamda kapsayıcı olabilecek bir zemini inşa etmede yetersiz kalmasına yol açmıştır.

4. Sonuç

Yirminci yüzyılın son çeyreğinde ve daha da önemlisi siyaset felsefesinin ölüm ilanının verildiği bir dönemde modern dönem

toplum sözleşmeci geleneği yeniden canlandıran Rawls, hak kavramını iyi kavramına öncelikli kıldığı ahlak teorisinde adil bir toplumun nasıl yaratılacağı yönünde teorik bir açılım yapmıştır. Bireyi kendine has bir şekilde ahlaki, eşit ve makul rasyonel özne olarak kodlayan Rawls, bu bireyden yola çıkarak teorik öncüllerini oluşturmuş ve geliştirdiği teori aracılığıyla içinde yaşadığı dönemin toplumsal sorunlarına çözüm üretme adına Hakkaniyet Olarak Adalet İlkeleri'nin neden gerekli ve meşru olduğunu etraflıca tartışmıştır. Rawls'ın bu ilkeler doğrultusunda özgürlük ve eşitlik nosyonlarını uzlaştırma çabası üzerine literatürde yer alan tartışmalar; ya Rawls'ın adalet ilkelerinin birbirini çürüttüğü ya da bu ilkelerin birbirine diyalektik olarak zorunlu bir bağlılık arz ettiği yönündeki argümanlardan oluşmaktadır. Bu makalede ise; sorunun Hakkaniyet Olarak Adalet İlkeleri'nin birbiriyle çelişip çelişmediği veya birbirini zorunlu olarak tamamlayıp tamamlamadığı olmadığı özellikle tartışılarak, bu ilkeleri uygulayacak olan Rawlsçı Mülk Sahipliği Demokrasisi Modelinde bile özgürlük ve eşitliğin Rawls'ın beklentisi doğrultusunda toplumsal boyutta yaşanamayacağı yönünde argümanlar öne sürüldü. Bir başka deyişle, her ne kadar Rawls özgürlük ve eşitliği ahlaki zeminde uzlaştırmaya çalışmış ve birbirine koşullanan iki parametreye dönüştürerek özgürlüğün ancak pozitif özgürlük olarak ele alındığı bir toplumsal ve siyasal formasyonu meşrulaştırmış olsa da teorisindeki özgürlük ve eşitlik formülasyonuna dair makalede bahsedilen üç temel sorun Rawls'ın özgürlük ve eşitliği uzlaştırma yolunda ciddi engellerle karşılaştığını göstermektedir.

Her şeyden evvel; Rawls serbest piyasayı meşrulaştıran siyasal sisteminde mülkiyet kavramı ve onun özgürlükle olan ilişkisi hakkında net bir pozisyon ortaya koymadığı için, Rawls'ın özgürlük ve eşitlik arasında kurmak istediği ilişki de biçimsel olmaktan öteye geçememiştir. Rawls'ta eşitlik ve özgürlük sorunu üzerine sıralanabilecek ikinci temel sorun; Düşünümsel Denge boyutunda ortaya çıkmaktadır. Düşünümsel Denge, Rawls tarafından tek tek öznelerin hemfikir olduğu bir denge noktasına tekabül edeceği

varsayılan bir nokta olmasına rağmen öznelerin neden Hakkaniyet Olarak Adalet İlkeleri'ni seçeceklerinin Rawls tarafından tatmin edici bir cevabının olmaması temel sorunlardan bir diğerini yansıtmaktadır. Hakkaniyet Olarak Adalet İlkelerinde Eşitlik ve Özgürlük sorunu olarak ele alınabilecek temel sorunlardan sonuncusu ise; Rawls'ın devlet-birey-toplum formülasyonunda eşitlik ve özgürlükleri yasal zeminde düzenleyecek olan devleti bireysel rızadan türetebilme yanılığısıdır. Rawls toplum sözleşmesinde devleti toplumdaki tamamen bağımsız ayrı bir aygıtıymış gibi faaliyet yürüten tarafsız bir hakeme benzetmektedir. Devletin bu şekilde tarih, kültür ve toplum dışı olarak formüle edilmesi, Rawls'ın, devleti toplumsal somut gerçekliklerden muaf bir özellikte ele aldığını göstermektedir ki; bu da toplumsal formasyonda eşitlik ve özgürlük bağıntısının kurulması önündeki en temel sorunlardan birine yol açmaktadır. Rawls, bireyleri atomistik bir tarzda ele almayı onları belli tarihsel ve toplumsal momentten devşirmiş özneler olarak ele almasına rağmen, Rawls'ın bireyi bu şekilde ele alış biçimi devleti ele alış biçimiyle çeliştiği için özgürlük ve eşitlik arasındaki birbirini tamamlayıcı Rawlsçı bağıntı da toplumsal gerçeklik zemininde fazlasıyla kaygan kalmaktadır.

Kaynakça

- Berlin, Isaiah. *Four Essays on Liberty*. Oxford: Oxford University Press, 1969.
- Buchanan, Ellen. A. *Marx and Justice: The Radical Critique of Liberalism*. Totowa, New Jersey: Rowman & Littlefield Press, 1982.
- Caille, Allain. *Faydacı Aklın Eleştirisi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.
- Cohen, Gerald. A. *Rescuing Justice and Equality*. Cambridge: Harvard University Press, 2008.
- Dworkin, Ronald. "The Original Position", içinde (Ed.) Norman Daniels, *Reading Rawls*. New York: Basic Books, 1975.
- Freeman, Samuel. *Rawls*. New York: Routledge Press, 2007.
- Graham, Paul. *Rawls*. Oxford: One World Press, 2007.
- Green, Thomas. Hill. *Lectures on Freedom*. London: Longman Press, 1991.
- Hobbes, Thomas. *Leviathan or the Matter, Forme, & Power of a Commonwealth Ecclesiaticall and Civill*. London: Touchstone Press, 1997.
- Kanatlı, Mehmet. *The Tension Between Private Property, Freedom And Order In Social Contract Theories* (Doctoral dissertation, Middle East Technical University), 2020.
- Kasper Lippert Rasmussen. *Deontology, Responsibility, and Equality*. Chicago: Museum Tusculanum Press, 2005.
- Kocaoğlu, Mehmet. *John Rawls: Adalet Teorisi ve Temel Kavramları*.

Ankara: İmaj Yayınevi, 2014.

- Locke, John. *Two Treatises of Government and A Letter Concerning Toleration*. New Haven: Yale University Press, 2003.
- Lomasky, Loren E. (2005). "Liberterianism at Twin Harvard". *Social Philosophy and Policy* 22/1 (2005), 178-193.
- Marsh, David. ve Stoker, Gerry. *Theory and Methods in Political Science*. London: Palgrave Macmillan, 2002.
- Munzer, Stephan. R. *A Theory of Property*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990.
- Nagel, Thomas. "The Problem of Global Justice". *Philosophy and Public Affairs* 33/2 (2005), 113-147.
- Neuhausser, Frederick. "Rousseau's Critique of Economic Inequality". *Philosophy and Public Affairs* 41/3 (2013), 193-225.
- Nozick, Robert. *Anarchy, State and Utopia*. London: Cambridge University Press, 1974.
- Pipes, Richard. *Property and Freedom*, New York: Vintage Books Press, 1999.
- Rawls, John. *A Theory of Justice*. London: Harvard University Press, 1971.
- Rawls, John. "A Kantian Conception of Equality". İçinde (ed.) Held, Virginia, *Property, Profits and Economic Justice*, Belmont. Calif: Wadsworth Press, 1980.
- Rawls, John. *Justice as Fairness: A Restatement*. Cambridge: Harvard University Press, 2001.

Mehmet KANATLI

Rawls, John. *Siyasal Liberalizm*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007.

Rousseau, Jean. Jacques. *Discourse on Political Economy and the Social Contract*. Oxford: Oxford University Press, 1994.

Sandel, Michael. *Liberalism and the Limits of Justice*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.

Walzer, Michael. *Spheres of Justice*. Oxford: Blackwell Press, 1983.

Wood Ellen Meiksins. *Yurttâşlardan Lordlara: Eski Çağlardan Ortaçağlara Batı Siyasi Düşüncesinin Toplumsal Tarihi*. İstanbul: Yordam Kitap, 2009.